CHINEESCHE IMMIGRANTEN IN SURINAME

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Over de Chineezers is de Encyclopaedie van West-Indië sober. Het artikel Immigratie meldt, dat een eerste zwakke poging tot oplossing van het arbeidersvraagstuk dagteekent van 1853, toen het gouvernement onder contract 18 Chineezers van Java invoerde voor den fabrieksarbeid op de gouvernements-suikerplantage Catharina Sophia. Een factuurtje uit de tweede hand, niet direct van de fabriek. In April 1858 kwamen 500 door het gouvernement uit China ontboden immigranten aan, waarvan er 325 aan particulieren werden „overgedaan”. De anderen bleven bij het gouvernement in huur. Daarna werden aangevoerd door de Surinaamsche immigratie-maatschappij 807 Chineezers in 1866, 516 in 1868 en 405 in 1869. Dit was 't slot van den aanvoer uit China. De bovengenoemde immigratie-maatschappij werd ontbonden. De Britsche regeering had nl. de haven van Hongkong, vanwaar de verschepingen geschiedden, gesloten voor immigranten naar andere dan haar eigen koloniën, een maatregel die in 1874 door de Portugeesche regeering voor de haven van Macao werd nagevolgd. Intusschen had ook de Chineesche regeering de emigratie onder contract voor hare onderdanen verboden.

Van de aangevoerde Chineezers verliet een deel, na afloop van het contract, de kolonie; van de velen die er bleven zochten maar weinigen als kleine landbouwers of als vrije arbeiders op de plantages een middel van bestaan.

Ziedaar de cijfers. Iets uitvoeriger is F. Oudschans Dentz in het Rapport omtrent de beantwoording van vragen betreffende immigratie in Suriname (Param.

1910). Met den aanvoer der 18 Javaansche Chineezers had men op het oog de in Oost-Indië gebruikelijke wijze van suiker koken ook in Suriname in te voeren. Maar dat is niet gelukt; het koken van het rietsap in open pannen bleef behouden. „De Chineezers, zegt de rapporteur, voldeden anders wel, vooral toen zij, geen opium meer kunnende bekomen, de verderfelijke gewoonte nalieten om opium te rooken”.

De proef met op Java aangeworven Chineezers is in 1873—74 herhaald door de Ned. Handelmaatschappij die een kleine honderd naar de kolonie bracht. Voor zoover niet in Suriname overleden, zijn verreweg de meesten dezer als gecontracteerde arbeiders aangevoerde immigranten naar het land van herkomst teruggekeerd. De overigen hebben zich of in den kleinhandel begeven, of zijn als losse arbeiders op de plantages werkzaam gebleven. Laatstgenoemden zijn, volgens het Kol. Versl. van 1908 (bl. 96) waaraan deze mededeelingen ontleend werden, bijna zonder uitzondering op hun ouden dag behoeftig geworden, en werden dan tot hun einde op kosten der kolonie verpleegd. Het weldadigheidsgesticht „’s Landsgrond Boniface”, het Toevluchtsoord voor ouden en gebrekkigen, wordt reeds jaren door hen bevolkt.

Men is in ’t algemeen erover eens, dat immigratie alleen dan eenig nut kan hebben indien er een overeenkomst is tusschen den werkgever en den werkman omtrent den duur van het verband, dat zij nutteloos is wanneer de arbeider na korten tijd de vrijheid heeft weg te gaan, omdat ’t hem niet bevalt. Er moet een contract zijn; de werkgever moet de zekerheid hebben, dat de arbeider een vooraf bepaalden tijd aan de onderneming verbonden blijft. In den beginne heeft de planter weinig aan den man, al komt deze uit een landbouwende streek, al is hij van huis uit landbouwer. Veel is nieuw voor hem, veel moet hem geleerd worden, en de kennis van het planten, snoeien, ’t onderhoud van boomen, weggappen van overtollige planten in de cultivaties, komt eerst geleidelijk. Vandaar dat het contract niet te kort van duur mag zijn, niet korter dan 5 jaar: de

in den aanvang ruwe materie kan eerst na verloop van tijd gevormd worden tot iets degelijks.

„Voor de naaste toekomst behoeft m. i. niet gezocht te worden naar eene oplossing van het bevolkingsvraagstuk,” schrijft Dr. H. D. Benjamins in zijn over dit onderwerp handelende nota, waarvan een uittreksel gegeven is in het K. V. van 1908.

Die oplossing, meent hij, is gevonden in den aanvoer van Br.-Indische en Ned.-Indische immigranten, voor een bepaalden tijd verbonden als arbeiders op de plantages en in de maatregelen om de immigranten na afloop van hun contract er toe te brengen zich als landbouwende kolonisten in Suriname te vestigen. Bij aanvoer van niet bij contract verbonden immigranten, zegt hij verder, zou het gouvernement hebben te zorgen voor onmiddellijk ter bebouwing geschikt land, voor huisvesting en voor voeding in den eersten tijd, zonder waarborg dat van de voorgeschoten gelden iets terecht komt. Onder contract verbonden arbeiders vinden huisvesting op de onderneming, leeren er het vak en sparen geld om, na afloop van de overeenkomst, zich als kolonist te vestigen.

Inmiddels heeft ook de toevoer van onder contract werkende Britsch-Indische koeli's opgehouden. Er is dus gebrek aan arbeiders in de kolonie, en thans, nu er een tijd aangebroken is van overleg tusschen de mogendheden, dient van onzen kant aangedrongen te worden op 't vervallen van bepalingen die aanvoer van werkkrachten belemmeren. De vraag is vanwaar bij voorkeur deze zullen ontboden worden. Vooral voor immigratie van Chineezers voel ik veel. Toen twee mijner voorvaders in 't laatst der 17de eeuw op een Surinaamsche plantage zaten, was de immigratie van Chineezers nog niet begonnen; en ik kan dus geen contact krijgen tusschen de door hen gebruikte werkkrachten en mijn voorkeur. Evenmin kan de persoonlijke aanraking met een paar Chineesche klontongs te Padang en met enkele Chineezers op tentoonstellingen bij mij de meening hebben vastgelegd, dat voor Suriname Chineesche arbeiders de meest geschikte zijn. Chineezers

zijn mij sympathiek geworden nadat ik veel over hen had gelezen: zonder titels op te zoeken kan ik hier noemen de boeken van Dr. J. J. M. de Groot en *The Middle Kingdom* van Wells Williams. Langen tijd daarna kreeg ik weder met Chineezten te doen, thans met Javaansche Chineezten, door het over hen handelende manuscript, dat de heer Ko-mo-an, Chineesch koopman te Jogjakarta, te mijner beschikking stelde ten behoeve van het hoofdstuk *Vreemde Oosterlingen* in den tweeden druk van Veth's *Java*.

In 1886 toen de geschiktheid van de Chineesche arbeiders voor Suriname aangevallen werd, heb ik over dit onderwerp eenige stukken geschreven in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* ¹⁾. Het kan m. i. nuttig zijn een en ander uit deze artikelen hier te citeeren; zij behandelen de zaak zakelijk, nuchter zoo men wil. Mijn vriend Benjamins roemt de uitstekende eigenschappen van den Britsch-Indiër als pionier. Sterk, werkzaam, spaarzaam, met weinig behoeften en geen hooge eischen aan het leven stellend, heeft hij bovendien het voorrecht te behooren tot een volk met een eeuwenoude beschaving, schrijft hij in de reeds genoemde nota over het bevolkings-vraagstuk. Wij bieden niet tegen elkander op, anders zou ik een eerbiedigen groet vragen voor den Chineeschen arbeider, op grond van China's eerbiedwaardigen ouderdom, welks bewoners reeds aan de spits der beschaving stonden toen Europa nog bezig was aan zijn midden-eeuwen; het rijk bezat toen reeds een staatsregeling waaronder een derde van het menschelijk geslacht in vrede en voorspoed leefde, en een uitgebreide letterkunde welig bloeide. Door de bazigheid van Japan, het na-appendeland, dat niets oorspronkelijks kan toonen, dat alles, op welk gebied ook, aan China te danken heeft, is China in den laatsten tijd in de neer geraakt en op zij gezet.

Er is meer over de geschiktheid van Chineesche

¹⁾ Chineesche immigranten in Suriname, N. R. Ct. van 17 Juni 1889, 3de blad; 18 Juni, 3de bl.; 19 Juni, 3de bl.; 10 Juli, 3de bl.; 23 Nov. 2de bl.

arbeiders in een tropisch land geschreven dan de lezer wel vermoedt. Wanneer ik mijn couranten-artikels van 1886 raadpleeg, dan zie ik vooreerst, dat we in die 35 jaren eigenlijk heelemaal niet vooruitgegaan zijn. Het is niet opwekkend dit te ontdekken: oude kranten bewaren moest verboden zijn. Dan zou o.a. een opmerking uit dien tijd verloren zijn gegaan, luidende als volgt: „Belangstelling van het Nederlandsche parlement in de Nederlandsche koloniën is mettertijd een materie geworden zóó weinig tastbaar, zóó vluchtig, dat zij aan het waarnemingsvermogen van den sterfelijken mensch ontsnapt.”

Volkomen duidelijk is wat het K. V. van 1883 over de immigranten uit China zegt: „Het ware wenschelijk dat deze immigratie weder kon worden hervat, want bij het eenigszins herleven van den landbouw blijkt een groote behoefte aan werkkrachten te bestaan, die men niet zeker is altijd uit Hindostan te kunnen bekomen. De Chineezers hebben hier steeds als arbeiders voldaan; zij leven beter en verteren meer dan de koelies en brengen dus ook in ander opzicht der kolonie voordeel aan.” Dezelfde wensch wordt in het Verslag van 1884 herhaald. In het jaar waarover dat Verslag loopt (1883) is de directeur eener groote stoombootmaatschappij in China naar Brazilië gegaan om met het bestuur en belangstellenden aldaar te onderhandelen over het bezorgen van Chineesche arbeiders. Door de Nederlandsche regeering is toen het mogelijke gedaan om te bewerken, dat hij ook Suriname zou bezoeken, en hij scheen daartoe bereid. Daar hij echter geen waarborgen kon verschaffen, dat de aan te voeren werklieden zich voor een bepaalden tijd zouden verbinden, heeft de reis van dezen Chinees naar Brazilië niets opgeleverd en hij is vertrokken zonder Suriname bezocht te hebben.

Dat de K. V. van de toen laatste 15 jaren omtrent Chineesche immigratie niets dan goeds melden, kon ik in 1886 aantonen. Opmerkelijk is het, dat vele schrijvers die tegen dezen aanvoer pleiten krasse termen noodig hebben om hunne bewering te staven. De steller van het

wetsontwerp waarbij in 1858 de toelating van Chineesche immigranten in Californië werd verboden, vergeleek de Chineezzen bij horden, wier bezoek erger is dan de sprinkhanen-plaag was voor Egypte. Maar de wetgevende macht bezweek niet voor dit oud-testamentische schrikbeeld en een wet werd het ontwerp niet. Zelfs heeft men de Chineezzen verweten, dat zij heidenen zijn, menschen van verstokt materialisme, beelden-dienaars, moordenaars bij uitnemendheid, canailles met zedeloosheid en dierlijkheid. Eenvoudiger ware het te zeggen dat de Chinees niet van de P. G. is, zelfs geen Christen, want dit verwijt is 't eigenlijk dat onder deze scheldwoorden ligt. En dat dit in orde komt is zendings-zorge.

Ziehier hoe de heer Elout van Soeterwoude ¹⁾ over den Chinees als arbeider denkt. „Over de uitstekende eigenschappen van den Chinees als werkman zijn alle schrijvers het eens (onjuist, Sn.) en in de West-Indische koloniën en ook in Suriname kent men die bij ondervinding. Hij weet zich in alle omstandigheden te schikken en gevoelt zich overal thuis. Hij is arbeidzaam, zuinig, voedt zich voldoende en draagt voor zichzelf de noodige zorg; hij is schrander en ordelievend. Ook komt hij slechts zeer zelden in botsing met de openbare macht. Menig planter zegt dan ook, dat hij liever één Chinees in dienst heeft dan twee Indische koelies, al mag men ook aannemen, dat dit gevoelen uiterst overdreven is, en al is de verhouding van 2 tot 3 waarschijnlijk juister.”

Kappler, die van zijn 20ste tot zijn 65ste jaar in de kolonie leefde en zeker een aandachtig gehoor verdient waar het kolonisten en immigranten geldt, laat zich aldus uit ²⁾: „In den 21 Jahren von 1858 bis 1879, da ich Chinesen in meinem Dienste hatte, sind weniger Unannehmlichkeiten und Streit vorgefallen als mit meinen Landsleuten in einem Jahre. Wenn der Chinese rechtlich und human behandelt wird, wenn man na-

¹⁾ Jhr. Mr. W. Elout van Soeterwoude. *Onze West*; 's-Grav. 1884, bl. 77 vv.

²⁾ A. Kappler. *Holländisch-Guiana*. Stuttg. 1881, bl. 340 vv.

mentlich alles anwendet (wofür freilich die Regierung allein sorgen sollte) um ihnen den Genuss von Opium zu erschweren, so sind sie ausser dem Neger unzweifelhaft die besten Arbeiter für den tropischen Landbau. An Körper und an Ausdauer viel kräftiger wie der ost-indische Kooli, übertreffen sie diese und den Neger an Intelligenz, und was man auch über falschen Karakter, Gewinnsucht, Wollust und dergleichen sagen möge, ich ziehe sie als Arbeiter oder Miethlinge dem Europäer vor."

Bekend is mede het Gids-artikel van B. Heldring ¹⁾. Hij schrijft over de 2000 Chineezen tot 1869 aangevoerd en over het gebrek aan vrouwen. „De aangevoerde Chineezen voldeden door hun ijver en hunne intelligentie volkomen, doch daargelaten de bezwaren om ze te bekomen, levert het gebrek aan vrouwen een hinderpaal op, welk ook voor den vervolge elken aanvoer op groote schaal belet." Dit bezwaar is meermalen geuit; heel anders luidt eene mededeeling van Du Hailly ²⁾: „Les Anglais n'emploient les Chinois qu'à la Guyane et à la Trinidad. Depuis six ans que le système fonctionne régulièrement, ils y ont expédié par an 2000 travailleurs environ, répartis entre les deux colonies. En 1860 sur 1850 émigrans on ne comptait que 259 femmes; en 1863 le *Gange* emmenait 293 hommes et 100 femmes et en 1864 le *Zouave* débarquait à Demerari 337 hommes et 157 femmes." De verhouding behoeft dus niet zoo ongunstig te zijn als men wel meent.

In zijne Reisindrucken uit West-Indië ³⁾ schrijft Mr. A. Heemskerk over zijn bezoek aan eenige suikerplantages: „Met 200 Chineezen, 40 koelies uit Br. Indië en ruim 200 zonder vast contract werkende negers maakte *Voorburg* toen ik het bezocht pl.m. 800 vaten suiker 's jaars. In hoever *Voorburg* thans nog met Chineezen werkt, weet ik niet. De meesten aldaar behoorden tot de eerste immigranten, die van de Surinaamsche immigratie-

¹⁾ Suriname, in De Gids van 1876, I, bl. 225.

²⁾ Ed. du Hailly, Les Chinois hors de chez eux. Souvenirs d'une campagne dans l'extrême orient, IV. Revue des deux mondes, t. 66, 1866, bl. 416.

³⁾ Amst., 1879, bl. 20.

maatschappij, en hoewel nog slechts zeer zelden door Chineezzen is gebruik gemaakt van hun recht op terugvoer naar China na vijf jaren arbeid, is het niet gemakkelijk te weten op welke plantage of in welk bedrijf zij den kost vonden na afloop van hun contract."

Nu gaan we even de Corantijn over. In Br. Guiana kwamen de eerste Chineesche immigranten in 1853. *The Brit. Guiana Handbook 1913* schrijft daarover (blz. 74): „The new importations proved very satisfactory labourers and most of them engaged in a second and even a third term of indenture, which was increased by Ordinance in 1862."

Van Guiana is geen sprake in het boek van Dr. J. J. M. de Groot over Het kongsiwezen van Borneo¹⁾; hij schrijft over de Chineezzen in China en de Chineezzen in Oost-Indië. Un ouvrage consciencieux noemde G. Schlegel, de sinoloog, indertijd dit boek²⁾. Geen volk in onze koloniën omtrent hetwelk meer laster aan de markt is gebracht, dat doorlopend slechter is begrepen, valscher is voorgesteld, schrijft Dr. de Groot. „Daar is, zoo vertelt hij, een volksstam, die in lang vervlogen eeuwen uit noordelijk China voet voor voet door de provincie Kiangsi naar Kwantoeng afzakte en die nog dagelijks verder trekt. Hak-ka, d. w. z. familie van gasten of immigranten is hij geheeten. Wat hen voor ons Nederlanders vooral merkwaardig maakt is, dat hun rustelooze migratie-geest zelfs niet door uitgestrekte zeeën gefnuikt is kunnen worden, maar hen eerst naar het eiland Hainan, later zelfs naar het verre Borneo gedreven heeft. Gedurende tal van eeuwen medegesleept door een langzaam maar onophoudelijk voortrollenden migratie-stroom, heeft hun ras een rusteloozen, hevigen levensstrijd en dus een proces van harding doorgeworsteld, dat onmiskenbaar een onuitwischbaren stempel op hun karakter nagelaten heeft. Zich steeds man voor man, of met weinigen tegelijk, tusschen vreemde en vijandige stammen nestelend, vielen, uit den aard der zaak, in het

¹⁾ 's-Grav. 1885.

²⁾ Revue coloniale, t. I. 1885, bl. 464.

volkrijke China slechts onvruchtbare gronden hun ten deel. Niets dan noeste vlijt, en nooit verminderende arbeidzaamheid kan daaraan een karig levensonderhoud ontwoekeren. Verwondering kan het dan ook niet wekken, dat de Hak-ka's na eeuw op eeuw zulke harde beproevingen te hebben doorgeworsteld, in het erfelijk bezit van eigenschappen zijn geraakt, die hen ontegenzeggelijk tot de beste kolonisten van de wereld stempelen. Het waren in hoofdzaak Hakka-Chineezers die naar Borneo's Westerafdeeling stroomden, om er onder de brandende aequatorzon, dagelijks van den ochtend tot den avond in de goudmijnen een arbeid te verrichten, waarbij zelfs een inboorling des lands bezwijken zou, een arbeid die geen volksstam ter wereld onder gelijke omstandigheden in staat zou zijn te verrichten. Het waren tot op den huidigen dag de krachtig gespierde zonen van denzelfden stam, die alom in de vorstendommen Sambas, Pontianak en Mampawa maagdelijke reuzenwouden velden en den lang niet overvruchtbaren bodem in prachtige rijstvelden, suikertuinen en boomgaarden herschiepen. Het zijn ook nog steeds voor het meerendeel Hakka-Chineezers wier arbeid de ontginning der tinmijnen van Banka en Blitong mogelijk maakt; Hakka's eindelijk die de levensader zijn der Deli-ondernemingen."

Dit alles geeft te denken. Maar het schijnt, dat men meermalen onvoorzichtig geweest is bij de keuze van Chineesch werkvolk; de heer Heldring beweert, niet zonder grond, dat de wijze waarop de regeering de zaak der immigratie heeft geleid, de schuld draagt dat zij tot dusver voor de kolonie Suriname niet veel heeft opgeleverd. Ook Wiselius, die de werkkraft en energie van den Chinees hooger stelt dan die van den Javaan of Klingalees, erkent zulks in zijn studie over de emigratie van Br.-Indische koeli's.¹⁾ Aan den anderen kant blijkt, dat men ook dikwijls onvoorzichtig geweest is door blindelings geloof te slaan aan mededeelingen van Chineesche koeli's zelve omtrent de herkomst

¹⁾ T. v. Ned. Indië. Nieuwe Serie, jaarg. XIII, dl. 2, bl. 326.

hunner landgenooten. Zoowel de Hakka- als de Hoklo-Chineezzen geven op elkander af als het uitschot hunner natie ¹⁾. Deze twee migratie-stroomen, de een uit noordelijk China, de ander uit de provincie Foehkiën afkomstig, treffen in Kwantoeng samen, om vervolgens ver over zee, op Borneo in elkaar te vloeien. Elke stroom heeft zijn eigenaardige gewoonten, zeden en begrippen medegebracht, maar ook een afzonderlijke taal; dus valt niet te denken aan toenadering; daarbij komt de strijdvaardigheid die zoowel Hakka's als Hoklo's erfden van hunne voorvaderen.... handtastelijkheden zijn niet zeldzaam en beide partijen spreken van elkander met weinig waardeering. Dergelijke praatjes van niet overeenstemmende Hakka's, Hoklo's en Foehkiëneezzen hebben ook de vertelling in de wereld gebracht, dat de Chineezzen die naar Indië gaan afkomstig zijn uit die streken, welke in China zelf voor de onbeschaafdsten, slechtsten en zedeloossten deelen des lands worden gehouden ²⁾.

Van belang is 't hier ook te citeeren wat een der gouverneurs van Zuid-Australië schreef in een officieel rapport. Du Hailly ³⁾ vertaalt het als volgt: „Je suis forcé de dire en faveur de cette race hardie et jalouse, qu'en ayant égard aux extorsions, aux provocations que les Chinois ont subies en arrivant, ils ont jusqu'ici manifesté par leur conduite une grande patience et beaucoup de respect des lois. Ils se sont généralement conduits avec convenance et dignité.”

Maar aardiger nog in dit verband is wat Rud. Lindau ⁴⁾ schrijft: „On ne saurait trop insister sur les grands services que les travailleurs chinois ont rendus à ce pays.” Na eenige regels over hunne goede eigenschappen als arbeiders, vervolgt hij: „Tandis qu'il fallait exercer une surveillance de tous les instants et des plus sévères pour maintenir une apparence d'ordre

¹⁾ De Groot, t. a. p. bl. 78 vv.

²⁾ Med. Ned. Zend. genootsch. XIX, bl. 14.

³⁾ T. a. p. bl. 400.

⁴⁾ Le chemin de fer du Pacifique. Voyage de San Francisco à New York. II Le chemin de fer central. Revue d. deux mondes, 1 Dec. 1869 bl. 571 v.

dans les rangs des Américains, Irlandais et Allemands employés aux chemin de fer, c'est à peine si l'on avait à s'occuper des Chinois. Leur tâche fixée, ils s'arrangeaient entre eux pour le bien faire, on les payait et l'on n'entendit plus parler d'eux. L'ivrognerie, qui exerça de si grands ravages parmi les travailleurs blancs, était inconnue aux Chinois; les querelles et les rixes étaient excessivement rares dans leur quartier. Dan volgen de woorden waarop 't aankomt, zoowel hier als elders: „Il faut ajouter que les émigrans chinois sont mal vus des gens du peuple de Californie. Dociles, contents de gages modiques, prêts à toute espèce de travail sans murmurer, exacts à remplir leur devoir, ils sont en effet des concurrens dangereux pour l'ouvrier américain.”

Tegenwoordig heeten deze concurrens dangereux onderkruipers. „Exacts à remplir leur devoir.” Zulke menschen zouden we ook hier te lande bij duizenden kunnen gebruiken. A governo.

Troef-aas hield ik tot 't laatst in de hand. Over immigratie schrijven zonder den heer Cateau van Rosevelt te hooren, zou gelijk staan met onbeholpen doen. Hij heeft 46 jaar in de kolonie doorgebracht, was sedert 1873 agent-generaal voor de Surinaamsche kolonisatie- en immigratie-zaken, en is dat gebleven tot 1891, toen hij te Paramaribo overleed. De aangename verhouding tusschen dezen ambtenaar en de immigranten herdenkt de heer J. A. Polak in zijn waardeerend artikel over Rosevelt in de Encyclopaedie van West-Indië. „Wel wetende, lezen wij daar, dat de toekomst der kolonie afhing van een menschlievende en rechtvaardige behandeling der immigranten, leidde hij het departement op zulk een wijze, dat zoowel werkgevers als arbeiders een onbepaald vertrouwen in hem stelden en zich onvoorwaardelijk aan zijne beslissingen onderwierpen.” Den heer Cateau van Rosevelt heb ik gevraagd: of niet in zijn rapporten herhaaldelijk een gunstig oordeel wordt uitgesproken over de Chineesche immigranten, en de wensch wordt geuit, dat de immigratie van Chi-

neezen mocht worden hervat; of zijn oordeel, zooals dat blijkt uit de Koloniale Verslagen, zich inmiddels heeft gewijzigd, en of van die wijziging in eenig openbaar geschrift is gebleken. Vóór ik zijn antwoord laat volgen, moet ik in 't licht stellen wat den schrijver aanleiding gaf tot de opmerkingen over creolen-arbeiders, waarvan mede in zijn brief sprake is. Men had nl. beweerd, dat er plantages in Suriname waren aan te wijzen, waar, op grond van volkomen gemis aan beleid bij vroegere of tegenwoordige directiën, geen spoor van creolen-bevolking meer te vinden was, terwijl daarentegen op andere plantages, waar dat beleid niet ontbrak, uitsluitend met Surinaamsche negers gearbeid werd; op laatstgenoemde plantages zou een staat van landelijk welvaren en kalme bedrijvigheid heerschen. Voorts had men gezegd, dat vele planters bij de komst der immigranten den creolen-arbeiders voorwaarden gingen stellen, die hen de mededinging der immigranten deden ontloopen; hiervan zou 't gevolg geweest zijn, dat de creolen-arbeiders zelve hier en daar een kostgrond gingen aanleggen en slechts tegen een zeer hoog loon zich lieten vinden om ploegsgewijze het zware delfwerk te verrichten waartoe de koeli's niet berekend waren. Aldus zouden vele nijvere en geschikte handen voor den geregelde veldarbeid zijn verloren gegaan. Andere planters, beweerde men, wisten door geven en nemen telkens nieuwe overeenkomsten met hunne oude creolen-arbeiders te sluiten en hielden op die wijze hun plantage-ondernemingen in bloei. En eindelijk had men doen uitkomen, dat door den neger voor te gaan in de maatschappelijke deugden van eerlijkheid en goede trouw, door zijn zedelijken vooruitgang te bevorderen, door hem beter te voeden, door hem te behandelen met gelijkmatigen ernst en gezond verstand, door hem vertrouwen te doen stellen in den Europeaan in stede van wantrouwen — dat ten gevolge van dit alles zich langzamerhand vormen kon een nijvere, arbeidzame inlandsche bevolking, vrije plantage-arbeiders, tot instandhouding van den grooten

landbouw en tot voorbereiding eener vrije immigratie.

Het schrijven van den heer Cateau van Rosevelt luidde als volgt: „Mijn oordeel over de waarde van Chineezzen als geschikte arbeiders voor deze kolonie heeft niet de minste wijziging ondergaan. Alleen zijn de tijden zeer veranderd; toen ik de immigratie-verslagen gereed maakte en daarin de immigratie van Chineezzen behandelde, was de kolonie in een veel beteren toestand dan zij nu is. De ruïneus lage suikerprijzen die sedert 2 jaren bestaan (de brief is van Nov. 1886, Sn.) hebben de meeste suikerplantages doen achteruitgaan. De enkele die er nog zijn lijden verliezen, de overige zijn gesloopt. En het waren de suikerplantages die welvaart en vertier gaven; door niets kan dit worden vergoed. Deze plantages vereischen verreweg de meeste arbeiders; niet alleen ambachtslieden vinden daar werk, maar ook immigranten en enkele vrije, nl. niet-gecontracteerde negers, die er als arbeiders op het veld en in de fabriek ruime verdiensten hadden.”

„Het waren ook de suikerplantages die steeds de meeste immigranten bestelden, en voor welke ik eene immigratie van Chineezzen als zeer gewenscht beschouwde. De cacao-plantages hebben ze niet noodig; nu en dan een kleine aanvoer van koeli's is voor hare behoeften voldoende.”

„Het is verkeerd, wanneer men zich voorstelt, dat er plantages zijn, die enkel en alleen door creolen worden bewerkt. Er is geen plantage meer die niet geheel door koeli's wordt onderhouden, of waar de werklieden-macht niet meerendeels uit gecontracteerde of uit vrije koeli's bestaat.”

„Het is dwaasheid te beweren, dat eene goede behandeling de creolen weder naar de plantages lokken zal, en het verraadt onkunde van den kolonialen toestand, wanneer wordt beweerd, dat de creolen de plantages om de minder goede behandeling verlaten hebben.”

„Tegenwoordig, zooals de kolonie thans is, bestaat er geen kans voor welke soort immigratie ook. Ik zou, gesteld dat ik ze ter beschikking had, geen 500 Chi-

neezen of Afrikaansche arbeiders kunnen plaatsen. De toestand moet eerst geheel veranderen en het vooruitzicht voor den kolonialen landbouw verbeteren, alvorens er weder ernstig aan immigratie kan worden gedacht. Ik heb dd. 14 Augustus ll. 623 hun tijd uitgediend hebbende koeli's naar Calcutta teruggezonden. De meeste konden geen werk bekomen, en ik verzeker u, dat er onder de koeli's goede arbeiders zijn; het vellen van bosschen en het werk met de schop wordt door hen even goed gedaan als door den besten neger. Wij hebben op dit oogenblik arbeiders genoeg: voor meer zou geen plaats zijn."

„Summa summarum: ik ben voor Chineesche, Afrikaansche en koeli-immigratie, mits de toestand eerst verbeterde, en de koloniale landbouw weder een toekomst krijgde. Maar altijd eene immigratie onder contract, d. i. dat de planter, die de kosten moet betalen, ook zekerheid van arbeid krijgde voor een zeker aantal jaren, b.v. vijf of zes. Voert men dergelijke lieden aan zonder arbeids-verbintenis, dan kan men als regel aannemen, dat zij zich niet als arbeiders op de plantages zullen verhuren of wel tegen loonen die door geen planter betaald kunnen worden. Waarom? Omdat de ondervinding leert, dat de meeste Chineezen en Afrikanen eigenlijk geen arbeiders waren en, hier komende, zich liever aan allerlei neringen zullen overgeven dan aan geregelden landbouw; de behoeften van die lieden zijn hier zoo licht te bevredigen. Bovendien is het in het belang van den immigrant zelf, dat hij, hier komende, behoorlijk worde gehuisvest en bij ziekte geneeskundige behandeling geniete, wat alleen te verkrijgen is bij geregelden arbeid op de plantages. Die vreemdelingen komen dan onder Europeesch toezicht, geraken aan orde en tucht gewoon en kunnen later zonder contract op zichzelf staan."

„Ik ben dus vóór eene immigratie van Chineezen, Afrikanen en koeli's onder contract, maar tegen immigratie zonder contract, wanneer de kosten namelijk door de planters of door de kolonie moeten worden

gedragen. Was er sprake van, of liever bestond er vrees voor, dat de kolonie door Chineezzen zou worden overstroomd, dan zou ik belemmerende bepalingen daartegen in het leven willen roepen, want zij hebben ontegenzeggelijk eigenschappen die minder goed zijn en die de bovenhand niet behoeven te verkrijgen. Ondergeschikt zijn de Chineezzen uitstekend, en als arbeiders in de tropen onovertrefbaar, maar zij moeten in de maatschappij de minderheid blijven."

Nu moeten we nog even zien hoe het tegenwoordig staat met gebrek aan arbeidskrachten en immigratie. „Een ernstige tegenslag voor den landbouw, zegt het K. V. van 1918 (dus over 1917) is het steeds nijpende wordend gebrek aan arbeidskrachten, ten gevolge van de stremming in de immigratië wegens gebrek aan scheepsgelegenheid. Verscheidene (er staat verschillende, Sn.) plantages hebben wegens gebrek aan arbeidskrachten een deel van de bestaande cultures moeten prijsgeven" ¹⁾. En verder: suiker — de vooruitzichten van het gewas zijn vrij goed; het tekort aan werkkkrachten oefent echter een zeer nadeeligen invloed uit op het bedrijf. Rubber — de prijzen waren over het geheele jaar gunstiger dan in de voorafgaande jaren, zoodat aangenomen mag worden, dat er meer zou getapt zijn indien er meer arbeiders beschikbaar waren geweest.

Aan het hoofdstuk aan immigratie en kolonisatie gewijd ²⁾ ontleenen wij nog de mededeeling, dat de Britsche regeering bij nota van 17 Maart het tractaat van 8 Sept. 1870 betreffende de immigratie van vrije arbeiders uit Br.-Indië naar Suriname op den voet van art. 24 opgezegd en daaraan de mededeeling toegevoegd heeft, dat geen waarborg kan worden gegeven, dat het praktisch mogelijk zal zijn immigranten-arbeiders uit Br.-Indië in Suriname te krijgen onder eenig ander stelsel. Voorts het bericht, dat in 1917 alleen aanvoer plaats had uit Nederl.-Indië en wel 627 manen

¹⁾ K. V. 1918, II Suriname, bl. 2.

²⁾ T. a. p. bl. 22.

en 559 vrouwen, allen van 15 jaren en daarboven, d. i. 1178 personen van de 1800 aangevraagde.

„Uit het bovenstaande moge voldoende blijken, lezen we in het, Rapport der Studie-Commissie naar aanleiding van haar bezoek aan Suriname (Rotterd., zonder jaar, het voorwoord is van Sept. 1919), dat bij de oplossing van het arbeidersvraagstuk niet op de Creolen gerekend kan worden en men alleen door immigratie daarin slagen kan. Het liefst zou men immigranten uit de naburige landen betrekken, maar, waar wij gezien hebben, dat men ook daar (Portorico uitgezonderd) pogingen doet om arbeiders van elders te laten komen, is het duidelijk dat van die zijde niets te verwachten is. Blijven dus over Chineezzen, Japanners, Britsch-Indiërs en Javanen. Vooropgesteld, dat kolonisatie het hoofddoel van de immigratie moet zijn, komen beide eerstgenoemde categorieën niet in aanmerking, omdat de Chineezzen zeer weinig vrouwen medebrengen en een groote nederzetting van Japanners in onze kolonie minder wenschelijk is vanwege de moeilijkheden, waartoe dat aanleiding zou kunnen geven” (bl. 171).

Vreemd is 't niet in dit citaat, ontleend aan het hoofdstuk „Het arbeidersvraagstuk” te hooren beweren, dat kolonisatie het hoofddoel der immigratie moet zijn. In het dadelijk te noemen artikel in „De Surinamer” was ook reeds beweerd, dat de kolonisatie van Suriname de hoofdzaak blijft, indien men de kolonie inderdaad tot welvaart wil brengen; en de schrijver meent dat die kolonisten vooral moeten gezocht worden buiten onze O. I. bezittingen, in andere tropische en sub-tropische gewesten.

Dat er gebrek aan werkvolk is in Suriname valt niet tegen te spreken. „Om Suriname er boven op te brengen, schrijft „De Surinamer” van 25 Mei 1919 in een hoofdartikel Het eerst noodige, en het op te beuren uit den staat van verval, waarin het verkeert, is een groote vermeerdering harer bevolking een allereerste vereischte”. En het komt mij voor, dat er, op grond van de ondervinding, alle aanleiding is om te trachten tot een hervatting van de immigratie, bepaaldelijk van

Chineezzen, te geraken. Want bij een immigrerende arbeider is hoofdzaak zijn werkkraft. Niet van het goed zedelijk gedrag der arbeiders is het welzijn der kolonie afhankelijk; maar met hunne geschiktheid als werkkraften hangt dat welzijn nauw samen, het stoffelijk welzijn; voor een tropische plantage-kolonie als Suriname is dit hoofdzaak; een algemeen stoffelijk welvaren der Surinaamsche maatschappij is ondenkbaar zonder het welvaren der plantages; en de bloei der plantages is voor een zeer groot gedeelte afhankelijk van de werkkraft der arbeiders.

Francisque Sarcey, tooneel-recensent van de Temps, kreeg bezoek van een dame, vriendin van een jonge actrice van het huis van Molière, die pas een nieuwe rol voortreffelijk had gespeeld. Sarcey sprak met groote ingenomenheid over haar talent. Ja, zeide zijn bezoeker, die dezen lof wat wilde aandikken, en zoo'n lief huismoedertje. „Dat verg ik niet”, antwoordde Sarcey. En zoo vergen we evenmin van den Chineeschen immigrant met talent als arbeider, dat hij daarenboven nog een goed huisvader is.

Ook omtrent de hedendaagsche Chineesche arbeiders buiten China heb ik nog het een en ander mede te deelen. Volgens inlichtingen mij zeer onlangs verstrekt door den heer A. G. de Bruin, die op de Oostkust van Sumatra zes jaar ambtenaar was voor Chineesche zaken en acht jaar adviseur der Deli-Maatschappij, en die thans archivaris is van het Oostkust van Sumatra-Instituut, komen de Chineezzen die uitzwermen naar den vreemde allen uit de provincie Kwantoeng en het aan die provincie grenzende deel van de provincies Kwangsi en Foekian, alsmede van het eiland Hainan.

Hoofdzakelijk, schrijft hij, heeft emigratie plaats naar de Straits, Siam, Cochinchina en Nederl.-Indië. In de Straits zijn de Chineezzen werkzaam in den handel, in velerlei bedrijven, en in de tinmijnen. Een Engelsche schrijver heeft de Straits terecht genoemd een Chineesche kolonie, gemakshalve bestuurd door Euro-

peesche ambtenaren. Singapore, Pinang, Kwali loempoe zijn feitelijk steden waar de Chineezzen zich geheel thuis voelen, waar zij daarenboven het voorrecht genieten van Europeesche rechtspraak, politie, sanitaire maatregelen en zoo voort. Op de rubber-ondernemingen in de Straits wordt gewerkt met Javanen en Klingaleezen. Singapore telt ongeveer 200.000 Chineezzen en van 7 tot 8000 Europeanen. In Siam vormen de Chineezzen een integreerend deel van de bevolking; misschien wonen er wel een paar millioen.

Wat Nederl. Oost-Indië betreft — „volgens de laatste in 1895 gedane opname der bevolking” bedroeg het aantal Chineezzen ter Oostkust van Sumatra 73.124 (Encyclop. van Ned.-Indië 1e druk, III, bl. 99). In 'tlaatst van 1915, was de bevolking van hetzelfde gewest te schatten op 830.202, waarvan 131.103 Chineezzen (Encyclop. van Ned.-Indië 2e druk, III, bl. 143). En aan dezelfde bron (bl. 142) ontleen ik, dat het aantal ingevoerde werkkrachten voor de ondernemingen van land- en boschbouw en van nijverheid ult. 1916 bedroeg 198.093 „zielen”, waarvan 190.792 met en 7301 zonder werkcontract; naar den landaard verdeeld waren van de contractanten 43.689 Chineezzen.

Het ligt voor de hand, dat men, zulke cijfers ziende, gaat vragen: en hoe hebben deze zielen voldaan als werkkrachten? Een antwoord op deze vraag had ik gehoopt te zullen vinden o. a. in het zeer uitvoerig rapport van Mr. H. J. Bool, getiteld „Chineesche immigratie naar Deli” (zonder jaar) waarin de schr. getracht heeft (de uitdrukking is van hemzelf) een beeld te geven van het tot stand komen der directe Chineesche emigratie naar Deli. Dat hij daarin goed geslaagd is, zal ieder toegeven die het bijzonder prettig geschreven rapport leest. Het is een ware lijdensgeschiedenis, moeilijkheden in de tweede, derde en vierde macht, niet met de Chineesche arbeiders, maar met de Chineesche autoriteiten. Werkelijk, indien de moeite die men zich in den loop der jaren heeft getroost om uit China werkkrachten te krijgen recht evenredig is aan de

waarde dezer emigranten als arbeiders, dan moet het een puikje zijn dat men vandaar haalt. De hoop die waarde eenigszins omschreven te zien in genoemd rapport, met enkele regels — die de lezer hier gespatieerd zou teruggevonden hebben — aangegeven te vinden hoe die Chineesche arbeiders zich zoo onderscheiden, dat men hemel en aarde beweegt om ze naar de Oostkust te trekken, die hoop bleek ijdel. Reeds op de eerste bladzijde, in de eerste alinea, lezen we over het werk: „Nadat de heer Nienhuijs te vergeefs had beproefd de cultuur van tabak met Maleiers te drijven, verzekerde hij zich van Chineezers in de Straits Settlements geworven, die, hoewel het ruwe klanten waren, bleken voor dit werk geschikt te zijn. Zijn voorbeeld werd door later komenden gevolgd en tot nu toe (het rapport is van omstreeks 1906) zijn de Chineezers het hoofdbestanddeel geweest der werklieden op de tabaks-ondernemingen.” Dan verder, lezen we hoe er getracht werd „een beter gehalte van koelies te verkrijgen”; ook: „men kreeg toch een beter gehalte van koelies, nl. werkelijke landbouwers en niet een samenraapsel van allerlei slag van volk.” Maar veel dieper gaan de mededeelingen over deze werkrachten niet. Dat de koelies niet deugden voor Deli lezen we nergens — trouwens dan zou men niet zooveel moeite gedaan hebben om ze te krijgen. Veeleer moesten de planters op de Oostkust bijna voortdurend van de autoriteiten in China hooren, dat Deli niet deugde voor de Chineesche koelies, en zich tegen die beschuldiging verdedigen.

Nog een enkel citaat uit Mr. Bool's stuk (bl. 36): „Wij willen echter niet tot een volgend hoofdstuk overgaan, zonder onze bewondering te hebben uitgedrukt over een feit, dat in het voorafgaande vluchtige overzicht niet voldoende is op den voorgrond getreden, nl. over de taaie volharding en de eensgezinde wilskracht der planters, zoowel maatschappijen als particuliere ondernemingen, om de directe immigratie niet een vrome wensch te doen blijven, doch tot werkelijkheid te maken.” Verder: „en in het crisisjaar 1891 was

men zelfs vooruitziend en politiek genoeg om, hoewel aan werkkrachten toen in het geheel geen behoefte was, toch met dit importeerden daarvan door te gaan, ten einde de stroom van werkkrachten die direct naar Deli geleid was, zich niet weder te zien verleggen."

Over hetzelfde onderwerp handelt een boekje getiteld „De Chineezzen ter Oostkust van Sumatra" door A. G. de Bruin, verschenen als mededeeling no. 1 van het Oostkust van Sumatra-Instituut (Brill, 1918). Het begint aldus: „Wanneer het volk niet gehinderd wordt in de bebouwing van den grond, zal er meer graan zijn dan het volk kan eten. Wanneer niet gevischt wordt met dichte netten (zoodat de jonge visch kan ontsnappen), zal er meer visch zijn dan het volk kan verteeren. Wanneer de bijl niet aan de boomen gelegd wordt op een onjuist tijdstip, zal er meer hout zijn dan het volk kan gebruiken." Deze wijze spreuk door Mencius gezegd 300 jaar vóór onze tijdrekening een aanvang nam, zou thans boven elk distributiebureau kunnen prijken. Het is ondanks het weinig aanlokkelijke van den titel een aardig boekje, dat men aan één stuk door leest tot het einde. Maar over mijn doel bevat het niets: de geschiktheid der Chineesche arbeiders voor de Oost-Sumatraansche cultures is als sous entendu aangenomen, er wordt niet van gerept. „In het begin van deze schets, zegt de schr. (bl. 53), hebben we de opmerking gemaakt, dat eene beschrijving van de toestanden in het emigratie-gebied den lezer eene verklaring aan de hand zou kunnen doen van de eigenschappen die den Chinees in den vreemde kenmerken. We twijfelen dan ook niet, of de lezer zal, na hetgeen we hebben medegedeeld omtrent die toestanden: eene groote werkkraft spaarzaamheid, assimilatie-geest, vereering van de voorvaderen, geringe ontwikkeling en bijgeloof onder de mindere klasse, neiging tot het zelfstandig beslissen van geschillen en een sterk ontwikkelde zin voor het familie-leven, alsmede het hooghouden van het vaderlijk gezag bij den Chinees beschouwen als zeer natuurlijke hoedanigheden." Deze verklaring zegt te meer,

nu zij komt van iemand die een aantal jaren omgegaan heeft met „het volk, dat zooveel tot de ontwikkeling onzer koloniën en vooral van Deli heeft bijgedragen.”

Een ander boekje, dat eveneens een met kennis van zaken vlot geschreven verhandeling mag heeten, waarin vele aardige opmerkingen vóórkomen en mooie afbeeldingen, is „De ontwikkeling van het eiland Billiton en van de Billiton-Maatschappij” door J. C. Mollema (Nijhoff, 1918). Te midden van de lektuur die ons in dezen tijd opgedrongen wordt, die wij slikken moeten zooals we raar brood en bruin aftreksel van „ghemeyne cruyden” hebben moeten slikken, is het lezen van dit Billiton-boek een ware verkwikking. In het hoofdstuk over de mijnwerkers zegt de schr. (bl. 141): „Bij het vele goede, dat van den mijnwerker is gezegd, moet op één fout de aandacht worden gevestigd, namelijk zijn neiging tot opiumschuiven. Niet zoozeer om de directe gevolgen, daar het wel vaststaat, dat zelfs een ruim gebruik van opium niet zoo vernielend werkt op zijn moreel en fysiek, als het alcoholmisbruik op den Europeaan, doch omdat de zeer dure opium als weelde-uitgaaf een te grooten post op het budget van den mijnwerker vormt (een hoen, dat is één pijpje, kost 16 cent). De mogelijkheid om te sparen, wordt daardoor gering, en hij mist op die wijze het doel van zijn emigratie naar een vreemd land.” En verder, volgende bladzijde: „Het ethisch doel der regie, geleidelijk het opiumgebruik op te heffen, is nog niet bereikt, maar Jong-China propageert, evenals modern Europa, den strijd tegen verdoovingsmiddelen en hieraan is het voornamelijk te danken, dat in de geregelde ploegen der Billiton-Maatschappij het opiummisbruik niet meer bestaat, en het opiumgebruik er zeer, zeer matig is geworden.”

Aan de „Mededeelingen (dl. II, afl. 3) van het Bureau voor de bestuurszaken der Buitenbezittingen, bewerkt door het Encyclopaedisch Bureau; de Buitenbezittingen; Oostkust van Sumatra, tweede stuk” (zonder jaar, het voorbericht is van Juli 1919), ontleen ik de volgende regels: „Voor den bijzondere zorg en nauwlettendheid

vereischenden veldarbeid der tabakscultuur worden over het algemeen de Chineezzen geschikter geacht dan de eveneens in grooten getale hierheen komende Javaansche contractkoelies. De eerste komen hier meestal met het vooropgezette doel, zich een kapitaaltje te verwerven. Zij zijn ijverig, achten, bij goede betaling, geen moeite te veel en zijn weldra in staat zelfstandig werk te verrichten" (bl. 133).

Ten laatste eenige berichten van zeer recenten datum; men vindt ze in twee artikelen getiteld „De toekomst van Japan" in de N. Rott. Crt. van 24 Januari 1920, en zij zijn geschreven door een Oostenrijksch ingenieur, die jarenlang in het voormalige Britsche pachtgebied Kiao-tsjou gewoond, en veel studie gemaakt heeft van Chineesche en Japansche toestanden en menschen. Ik knip het volgende stuk eruit: „Indien de Japansche werkman, zoowel wat aangaat zijn bescheidenheid, als wat de qualiteit van zijn werk betreft, den Chineeschen en den Koreaanschen arbeider overtrof, dan zou dat een groote landverhuizing uit het overbevolkte Japan naar de sedert 1905 bezette gebieden hebben doen ontstaan. Maar dat was volstrekt niet het geval. Ofschoon Japan sinds 11 jaren het zuidelijk gedeelte van Mantsjoerije beschouwt als belangensfeer, en de Japansche regeering op alle manieren den Japanschen werkman ondersteunt, zijn er tot op heden nog slechts ongeveer 100.000 Japanners in Mantsjoerije gevestigd. In Korea met zijn bevolking van slechts 16 millioen menschen, hebben zich, niet-tegenstaande de annexatie van dat land in 1908, tot dusver (dus in 10 jaar tijds) slechts 300.000 Japanners gevestigd. Zoowel de veldarbeider als de fabrieksarbeider legt het in de concurrentie tegen Chineezzen en Koreanen af. In het vroegere Dalni, heeft de Zuid-Mantsjoersche spoorweg-maatschappij, welker aandelenkapitaal voor de helft het eigendom is van den Japanschen staat, een groote fabriek met constructiewerkplaats opgericht. Die onderneming voert zoowel reparaties uit als zij nieuwe machines vervaardigt;

zij doet dat èn voor de spoorwegmaatschappij èn voor particulieren. Er werd een woonwijk met allerlei sanitaire inrichtingen gebouwd voor de Japansche beampten en arbeiders met hun gezin. In de machine-fabriek en de reparatie-inrichting waren in 1916 2400—2600 werklieden in dienst — voor de helft Japanners, voor de andere helft Chineezzen. Volgens verklaring van de Japansche directie is de Chinees fysiek de meerdere van den Japanner; verder heeft de Chinees meer uithoudingsvermogen en laat hij zich niet zoo gemakkelijk van zijn werk afleiden als de Japanner. Het zou veel rationeeler zijn in de fabriek $\frac{4}{5}$ van het arbeidersaantal uit de Chineezzen te kiezen. Doch wegens het deelhebberschap van den Japanschen staat is men gedwongen, de Japansche arbeiders te behouden, die op kosten van de Japansche regeering naar Dalni gebracht worden, en wien daar vrije woning wordt verstrekt, terwijl de Chineesche werklieden moeten wonen buiten het model-dorp.

De arbeidsduur bedraagt 10 uur met een middagrust van $1\frac{1}{2}$ uur. Er zijn slechts twee rustdagen in de maand. De ervaringen, die zijn opgedaan in deze, voor de helft, staatsfabriek, komen hierop neer, dat de Chineesche werkman de voorkeur verdient boven den Japanschen arbeider. De Chinees, wijdt zich, zonder tijd te verbeuzelen, aan zijn taak. Hij streeft er naar zooveel mogelijk te verdienen en geld over te sparen. De Chineesche arbeider is veel soberder dan de eenigszins wufte Japanner. De loonen bedroegen in 1916/17 van 1 tot $2\frac{1}{2}$ jen (2—5 Mrk.). Die laatste betaling werd enkel genoten door bekwame machinearbeiders. Het gemiddelde loon der werklieden bedroeg 2.75 M. In de havens en aan de werf te Dalni, die eveneens het eigendom zijn van de Zuid-Mantsjoersche spoorwegmaatschappij, werken 500 employé's, w.o. 160 Chineezzen. Ook hier geeft men aan de Chineezzen de voorkeur boven de Japanners, omdat eerstgenoemden zooveel vlijtiger en betrouwbaarder zijn. De werf- en havenarbeiders — 1000 in getal — zijn uitsluitend Chineezzen.

Dezelfde meerderheid van den Chineeschen werkman vindt men op andere punten: in Tsing-Tau, waar reeds vóór den Russisch-Japanschen oorlog een krachtige immigratie begon, heb ik nooit Japansche arbeiders bezig gezien. In Korea kunnen de Japansche immigranten zich als landbouwers niet handhaven tegenover de Koreanen. Hetzelfde geldt voor Mantsjoerije.

Deze grootere bruikbaarheid van de Chineesche arbeiders stelt een der belangrijkste problemen van het moderne Japan in het licht: de overbevolking in het land zelf en de noodzakelijkheid om het overschot elders te gebruiken. In de veroverde gebieden Formosa, Korea en de belangen-sferen op Chineeschen bodem is een Japansche kolonisatie op groote schaal uitgesloten. Dit wordt bewezen door de getallen omtrent de huidige emigratie — 100.000 naar Zuidelijk Mantsjoerije, 300.000 naar Korea. Er blijft dus enkel de landverhuizing naar Canada, naar de Ver. Staten van Amerika en naar Australië over, waar de Japanner den verwenden Engelschen en Amerikaanschen werkman gemakkelijk kan onderbieden, of anders: de reorganisatie van Japan tot een industriestaat hetgeen echter pas na vele jaren zou zijn tot stand te brengen, op den voorgrond gesteld, altijd, dat Japan reeds thans over voldoende kapitaal beschikte.

De meerderheid van den Chineeschen werkman maakt het voor ons ook begrijpelijk, waarom Japan er naar streeft, zooveel mogelijk den Europeeschen en den Amerikaanschen invloed uit China te weren. Voor het Europeesche groot-kapitaal biedt China, dat zoo rijk is aan schatten in den bodem, een zeldzaam goede gelegenheid om, aan den eenen kant, groote kapitalen voordeelig te beleggen en om, aan den anderen kant, aan het Chineesche Rijk een grooten dienst te bewijzen door het organiseeren van moderne nijverheidsondernemingen en door het verschaffen van werk aan zijn millioenen deugdelijke arbeiders."